УВОД ПАО У ВОДУ

Нанижем седам прича, баш онако *како царски ваља и требује*, што би рекла народна пјесма, па сједнем и напишем увод. Нешто као: ето, такво је било моје дјетињство, растао сам у времену оскудице, није било новца за играчке, па смо их сами себи правили и, упоредо с тим, смишљали игре.

Какве лего коцкице, какви бакрачи! Ножић у руке, одсијеци младицу зове, одрежи комад, огули кору, издуби мекану срж, па од тврдог дрвета издјељи *кундак*. Онда од конопљиног влакна направи двије лоптице, овлажи их (може и пљувачком), угурај једну даље од средине цијеви, за њом другу, па притишћи кундаком по њој, док се унутра не сабије ваздух и ону прву уз прасак истјера. Одјекне пуцањ као да си опалио из праве пушке, а она прва куглица фијукне као метак.

Или, одрежи комад кукурузовине, на средини на њему направи седам-осам прореза ножићем, са другог комадића кукурузовине скини кору и направи толико *кашика*, удјени их у оне прорезе, с обје стране угурај по крају младицу, сличну осовини на точку. Онда чекај кишу, па кад се низ стрмину окоми јачи цурак воде, на његове обале забоди двије рачвасте гранчице, стави у рачве оне осовине, и – ето воденице.

Још сам написао нешто као: нама је и ријеч била играчка! Нема компјутерских игрица, нема пластичних камиона и аутомата, али ту су ријечи, па их слажемо, као што ће касније наши унуци слагати лего коцкице, и тако су настајале загонетке, пјесме, приче...

И још сам штошта у том уводу написао, све лијепо одштампао, па прешао у дневни боравак, сјео за сто прекривен стаклом и хтио да текст још једном пажљиво прочитам, избацим што треба избацити, допишем што треба дописати, избрусиом што се мора брусити.

А оно, ето радости: најмлађа унука Јана, тек стасала до ђачке клупе, носи ми чашу воде.

– Попиј, деда! Ожеднио си и уморио се пишући.

Хоћу да помилујем Јану, неспретно запнем за чашу, вода се пролије по стаклу, а мени из руке испадне папир с написаним уводом и скваси се.

– Ето шта сам направила – снужди се Јана.

– Ништа, ништа – тјешим је. – Баци тај влажни папир и обриши сто, а ја идем поново одштампати текст.

Укључим рачунар, тражим увод, кад – нема га. Заборавио сам запамтити текст. Спремити или сачувати, како се то – компјутерским језиком – каже.

Вратим се у дневни боравак, мало намрштен, и кажем да нема увода, мораћу поново да га пишем.

– Шта ће ти увод? – пита унучица.

– Написан је за књижицу. Онакву какву су написали чика Ршум, Слободан Станишић, Мошо Одаловић и други писци.

– Па ништа – заискрио је сјај у њеним очима и знао сам да је нешто паметно смислила. – Кажи им да је увод пао у воду.

Спасоносно рјешење!

Заиста, шта ће увод причама које слиједе?

I
КОВАЧИЦА

У петој години, почетком љета, уврх десне стране груди, у оној јамици испод самог врата, појави ми се чир. Црвен, болан, пун неке ватре која не пламти, али пржи.

Привијали су на чир листове купуса, гавеза и велике траве, цвасти хајдучице, боквицу, лук, сланину и штошта друго, али све узалуд. Умјесто да се смањује и отвори, како су говорили, па да из њега исцури „поган", што би рекла баба Драгица, он је крупњао и све више се црвенио.

Онда бабе по оцу и мајци, Драгица и Милева, бајале и молиле се да пред Божјом моћи и милошћу болест однесе ђаво као што ју је и донио. Потом су салијевале страву, прелијевајући по три пута свјежу воду с извора званог Оскоруша низ некакву стару сабљу из турских времена, па ми давале да сваког јутра пијем по три гутљаја, окренут сунцу баш у тренутку када излази. Мазале су чир и росом са мацине траве, пелина, калопера и милодува. Ни то није помогло.

– Мицина! – пресудила је баба Јевуша, која се једног јутра појавила пред нашом кућом, дошла да позајми двадесетак зрна кафе, па ће је испржити, истуцати дрвеним тучком у ступи издубљеној у брестовом дрвету и помијешати са цикоријом, надомјестком за праву кафу.

– То није чир, аја! – била је одлучна.

– Права правцата мицина – сложио се и стари Филип, звани Лепир, који је волио навратити у нашу кућу, да поприча с оцем који се вратио са одслужења војног рока и који је имао шта испричати о главном граду Босне и Херцеговине, гдје је војниковао.

– Ковачица, нема друге! – закључила је баба Драгица, а кад она нешто каже, отац и мајка немају шта томе додати.

На крају засеока Парлози, на ивици шуме Чавка, живјела је жена којој нисам знао име, али знам да су је сви звали Ковачица, по мужу који се бавио ковачким занатом.

Ближила се средина љета и у воћњацима кроз које смо баба и ја пролазили већ је рудило воће. Опијен мирисом зрелог лишћа грабова, лијески, дивљих трешања и букава поред пута, не знам како сам у неком полусну стигао до Ковачице. Сјећам се само како нас је дочекала кошчата, у крстима мало повијена старица, у дугој *рубини* – кошуљи од конопљиног или ланеног платна, које је вјероватно сама исткала, с тамноплавом повезачком на глави испод које је тек понегдје извиривала сиједа коса. У воћњаку, поред куће на каменим темељима, чија је једна половина била од брвана, а друга имала зидове облијепљене блатом помијешаним с пљевом, прострла је пољаву и показала нам да на њу сједнемо. Она је чучнула поред нас. Имала је нешто више од шездесет година, али, сатрвена тешким сеоским пословима, испијеног лица и дугог шиљастог носа, изгледала је много старија.

О њој су селом кружиле разне приче. Неки су сматрали да је исцјелитељка, други су говорили да је врачара, а кад би неко хтио да заплаши дјецу због неког почињеног несташлука, спомињао би и вратила на којима ће њене послушнице ноћу долетјети и онога ко је био непослушан казнити онако како је заслужио.

Баба је испричала шта су све привијали на мицину, пренијела шта су рекли Јевуша и Лепир, јер њихова ријеч се у селу поштовала, али бајање и салијевање страве пред Ковачицом није спомињала. Дуго је баба причала, правећи понекад крађу паузу, не би ли из Ковачице извукла коју ријеч, али она је само мудро ћутала. Онда је устала, стресла с *рубине* суве травчице, крајем мараме обрисала зној с чела, па отишла у кућу. Који минут касније вратила се носећи у десној руци замрљану зеленкасту боцу, у којој је некада вјероватно био воћни сируп, и још замрљанију чашицу, а у лијевој неколико ораха. Опет је чучнула крај пољаве, спустила боцу и чашицу крај себе, па зачуђујуће здравим зубима смрскала орахе и пружила ми их.

– Чисти сам себи! – рекла је и коначно сам чуо њен свиленкаст глас.

Онда је наточила чашицу ракије и испила је, па наточила другу и пружила баби, опет не говорећи ништа.

Вадио сам језгру ораха из љуске и јео, док су ме кроз ријетке гране високих шљива бјелица пржиле сунчеве зраке. Био је врео дан и све се умртвило, чак се ни птице, увијек спремне на чаврљање, нису оглашавале. Не знам колико дуго смо тако напросто удисали тишину, док Ковачица није устала и опет стресла труње с *рубине*.

– ’Ај’мо – рекла је још мекшим гласом и ухватила ме за руку.

О, како је њена кошчата рука била хладна и како су се јасно оцртавале кошчице испод смежуране коже, а између њих набрекле тамномодре крвне жиле!

Поново сам утонуо у полусан из кога ме пробудио тежак задах непровјетраване просторије.

Клечао сам крај четвртастог дрвеног ковчега чији је поклопац био мало заобљен, таман толиког да би у њега – гледај чуда шта ми је у том тренутку пало на ум! – могао стати пас комшије Уроша, крајем љета и почетком јесени увијек привезан за крушку кантарушу, да се дјеца не би пењала на вћку и крала плодове прије него што дозру, када их је сам брао и давао нам чим наиђемо крај његове куће.

– Не бој се, не уједам – тргао ме из размишљања њен охрабрујући глас, пун неке топлине, много другачији и пријатнији од врелине љетног дана и запаре у соби.

Лијеву руку спустила ми је на главу и погнула је према ковчегу, а десном се три пута прекрстила. Потом је дуго нешто мрмљала, тако тихо и брзо да нисам ниједну ријеч разабрао. Чинило ми се да ме то мрмљање подиже са земљаног пода, прекривеног пољавама, да ме хвата некакав ковитлац и носи високо, да испод себе видим ливаде, оранице и шуме, испресијецане путељцима и рјечицама, а да око мене пролијећу неке чудне птице, од којих се сваки час понека прометне у головрату птичурину и стравично закрешти. Али, страх од мене тјерало је сазнање да Ковачица није вјештица, јер вјештице се не крсте и не моле Богу.

Нагло је подигла поклопац ковчега и још брже га спустила, па ме је запахнуо чудан мирис на какав дотад нисам био навикао и који, да је то ко у том тренутку од мене затражио, не бих знао описати.

Како је спустила поклопац, тако је и онај ковитлац утихнуо, али не одједном, него полако, да би ме, неповријеђеног, с небеских висина вратио на под.

Отворио сам очи и видио како Ковачица једва раставља модрикасте усне, сличне унутрашњости суве шљиве, док мрмља неразговјетне ријечи. Не знам колико је то трајало, можда минут, можда десетороструко дуже, док се није опет три пута прекрстила, па подигла и спустила поклопац. Тада сам почео да препознајем мирис који је допирао из ковчега – био је то помијешан мирис комадића миришљавог сапуна који се чувао само за ријетке прилике, рубља опраног лукшијом – водом у којој се кувао пепео, воска и сувог воћа.

Онда је Ковачица подигла главу и отворила очи. Почела је полако да говори, тако да сам разумио и запамтио сваку ријеч:

– Бјежи, поганице, с овог немоћног Божијег створа! Иди бестрага и не враћај се! Торњај се у мрачне пећине, својим поганим црним другама, гдје ти и јест мјесто!

Не, није вјештица, сада сам сигуран да није вјештица – ликовао сам у себи.

Прекрстивши се опет три пута, отворила је ковчег, извадила из њега коцку шећера, неколико сувих шљива и осушених кришки крушака и јабука.

– ’Ај’мо сад баби – рекла је спуштајући поклопац и бришући другом руком зној са чела.

Дјеловала је исцрпљено, сломљено, сможђено, док ме изводила на двориште, као да се, помислио сам, борила против моћних мрачних сила.

Док су она и баба испијале још по једну чашицу ракије, опружен на пољави, тонуо сам у сан, а изнад мене су пролијетале вјештице, сличне огромним црним птицама, одлазећи у мрачне пећине, куда их је Ковачица натјерала.

Сутрадан се *мицина* отворила, а из нечисти која је из ње куљала, понекад би (у мојим мислима) излетјела понека од оних *поганица* што их је Ковачица тјерала у бестрагију.

II
ФОТОГРАФ-И-ЈА

– Стиже сликар! Ено сликара!

Цијело двориште је одзавањало од граје и трке укућана. Чак су се и кокоши ускрекетале, а пијевац је, бјежећи испред ногу оних који су безглаво јурили на све стране, скочио на тарабе, махнуо неколико пута шареним крилима, па снажно кукурикнуо.

Баба Драгица је ушла у свој собичак, у који се улазило с веранде. Стриц и стрина, са својом дјецом, Стојом и Велком, отишли су у кољер – дрвену зградицу у дворишту. Мама је ухватила за руку мог млађег брата Недељка, а у наручје узела тек двије године старог Маринка и изгубила се у соби. Тетка је утрчала у кућу и отуд се вратила с чешљем и огледалом, па шмугнула накрај дворишта, да се дотјерује. Једино је отац, не испуштајући цигарету, мирно шетао авлијом и врхом стопала провјеравао да се није помјерио који камен у калдрми.

На мене нико није обраћао пажњу, па сам, осјетивши се одједном у тој стрци сасвим усамљеним, скровиште нашао у високом жбуњу испод мљечара. Отуда сам, провирујући кроз сабљасте листове перунике и мирисно лишће милодува и калопера, угледао плавокосог, мало погрбљеног средовјечног човјека. Преко рамена му је био пребачен танак капут неодређене мишје боје. У углу усана догоријевала је цигарета. Плавом џепном марамицом брисао је зној с лица, врата и раздрљених груди.

На грудима му се, висећи о танком кожном каишићу, налазила некаква омања чудна четвртаста справа, не много већа од очеве табакере за дуван.

Биће да је то тај апарат којим слика – мудро сам закључио.

Вијест да ће доћи „сликар” тог јутра донио нам је комшија Томо.

– Прво ће у Пејиће – циједио је ријечи кроз проријеђене зубе и приносио чашицу с ракијом устима. – Послије ће, у Стокиће, па преко Миклеуше овамо.

Фотограф никада до тада није долазио у наше село, па зато нико није ни имао фотографија. Тек тих година почели су војници, долазећи на одсуство, доносити понеки снимак. Упарађени, озбиљног лица, помало уплашеног погледа, стајали су укочено и гледали равно у отвор бленде. Ако их је било више на фотографији, обавезно су упирали прстом на себе и поносно говорили: Ово сам ја!

Зато је долазак фотографа у заселак Парлоге тог врелог августовског дана године којом се завршавала прва половина двадесетог вијека био изузетно значајан догађај. Касније, када сам у школи учио лекцију о открићу Новог свијета, замишљао сам да су се моји рођаци, гледајући у фотографски апарат и човјека о чијем врату је висио, осјећали управо као Индијанци док су посматрали Колумба и његову посаду приликом искрцавања на америчко тле.

Из куће је прва изишла баба Драгица, упарађена, зачешљана, у новој фалтаној тамносмеђој сукњи, с чистом тамноцрвеном марамом на глави.

– Шта је, шта чекате?! – викнула је и окренула се на све стране празног дворишта.

Послије ње појавила се моја мајка Вида са синовима Недељком и Маринком. На свима је била чиста одјећа. Носила је мом оцу Мирку кожни качкет и карирани капут који је облачио само у ријетким приликама. Часак касније, лијепо обучени и очешљани, појављивали су се једно за другим: стриц Вид, стрина Видосава са дјецом и тетка Станојка.

Фотограф, за кога никад нисам сазнао ни како се зове, ни одакле је дошао, стално нешто мрмљајући и окрећући се према сунцу иза својих леђа, које је било добрано одскочило на ведром небу, говорио је гдје ко треба да стане и куда да се окрене. Прво је бабу догурао близу кућних врата, онда је око ње поставио оца и стрица, а поред њих су се груписали чланови њихових породица.

Баш када се фотограф спремао да „шкљоцне", у двориште је, као бачен из праћке, ускочио мој ујак Велимир, мајчин најмлађи брат. Млад, неожењен, необуздан, вичан сваком послу и пун снаге, долазио нам је готово свакодневно, а за љетних ноћи знао је остати да преспава на шталском тавану, у слами или сијену. Његов долазак нико није примијетио, јер су сви погледе били приковали за објектив фотографског апарата.

Фотограф је ујаку дао знак да стане сасвим лијево, крај тетке.

Боже, шта ли ће сада бити?

Да ли је то моје питање, неконтролисан покрет руке или нешто друго усталасало стабљике перунике, калопера и милодува иза којих сам се крио, тек, фотограф ме је примијетио тако шћућуреног у жбуњу и дао ми руком знак да се придружим скупини. Оклијевао сам, али он је стално махао руком и мене је нека невидљива сила вукла све док се нисам зауставио на самом крају упарађене скупине.

Још дуго смо тако стајали укочени, не мрдајући, све док нам фотограф уњкавим гласом није рекао да је готово и да се можемо разилазити. Размилили смо се двориштем, и ја са осталима, тако да су вјероватно стекли утисак да сам с њима био стално и нико није ни слутио да сам се крио у жбуњу испод мљечара.

Тек у септембру, када сам већ био пошао у први разред, неко је донио фотографију.

Једну једину!

Сви су се отимали, сви су жељели да што дуже гледају – како су „испали" и сви су коментарисали: Јој, што сам смркнута! Види како ми се качкет накривио! Склизнула ми марама на десну страну. Види Маринково лице! Намрштио се, бабин 'тић, к'о да ће из њега громови распарати небеса.

Мене нико није спомињао, као да ме није ни било на фотографији.

Тек када су се сви нагледали, коначно сам и ја осјетио у рукама комадић нешто дебљег папира, упола мањи од моје свеске.

О, људи моји, на шта сам то личио?!

Нагнут удесно, погурен, погнуте главе, стиснутих усана, искошеног мрачног погледа, личио сам на случајно ухваћену грабљивицу која вреба тренутак да побјегне.

А руке?

Боже, стиснуте руке држао сам међу ногама! Као да ми се припишкило, а немам гдје то да обавим, па се суспрежем и једва чекам да се олакшам.

Бацио сам фотографију и истрчао напоље.

Никад је више нисам погледао. Дуго се вукла по кући, ишла од руке до руке, из једног ковчега у други, из једне куће у другу, када су се отац и стриц раздијелили, из једног села у друго када се тетка удала и на крају – ко зна гдје завршила.

А ја годинама послије нисам хтио пред фотоапарат. Плашио сам се ваљда да ћу на снимку личити дјечаку коме се припишкило. Зато и немам фотографија из дјетињства, па сам морао памтити више од оних чија сјећања на дане одрастања подстичу и поспјешују ликови с пожутјелих картона нарецканих ивица.

*

Када је овај рукопис већ био у редакцији „Повеље”, од Лидије Цирај из Теслића добио сам захтјев за пријатељство на Фејсбуку. Као и све друго из града мога дјетињства, и овај захтјев изазвао је у мени узбуђење које је врло тешко објаснити. Погледавши Лидијин профил, увјерио сам се да смо вршњаци и зато ми је било чудно што се нисам могао сјетити ко је она. Замолио сам је да освјежи моја сјећања и убрзо ми је стигла врло кратка порука:

Стари мој школски друже, ја сам она Лидија Раиф. Ишли смо у исти разред. Да те подсјетим на то вријеме шаљем нашу заједничку фотографију.

Висока, увијек насмијана и на шалу спремна, плавокоса Лидија Раиф!

Пожурих да „отворим” фотографију. И одмах је препознах – у средњем реду, у свијетлој хаљини, с једном пребаченом киком на грудима, друга с лијеве стране наше разреднице Херцег.

Препознах и себе. Међу онима који чуче, други слијева, у бијелој кошуљи заврнутих рукава.

Биће да смо се фотографисали на крају шестог разреда.

Тако је, сасвим случајно, прича о томе како немам ниједне фотографије из дјетињства добила обрт и постала, надам се, занимљивија.

III
ЛУБЕНИЦА

Лубеница се котрљала, котрљала, котрљала. И – упркос здравом разуму – што се више удаљавала низбрдицом, постајала је све већа. Као грудва снијега када почне да крупња, па постане као лопта, па као највећа бундева, па као казан у коме се топи маст, па као пласт сијена. На крају постане толика да руши све пред собом – дрвеће, куће, села и градове. Баш као на оном филму што су га прије неки дан приказивали у задружном дому, а дозволили и нама дјеци да стојимо са стране и зуримо у разапето платно на позорници.

Онда је лубеница треснула о стабло шљиве и распрснула се. Баш к'о лубеница, што је говорила баба Драгица. („Ако паднеш с те трешње, разбићеш се к'о лубеница!")

Одјекнуо је прасак и ја сам скочио.

Мајка је стајала крај кревета, давала ми знак руком да будем тих и да не пробудим млађу браћу. Главом је показивала на торбак с књигама, објешен о ексер у зиду, што је значило да морам у школу.

А лубеница...

Треба прво испричати оно што је свему претходило.

Увели смо коње у коњушницу и положили им у јасле дјетелине коју је тог јутра накосио стриц. Утјерали смо краве и овце у штале, затворили кокошињац када су у њега ушле све кокошке, дугим гранама, преко ограде, натјерали свиње да уђу у свој брлог и затворили за њима врата свињца. Онда смо моја два брата и ја, а најмлађем су биле само три године, сишли до својих вршњакиња, рођакиња Ђурђије и Невенке. И оне су биле обавиле све послове онако како су им наложили родитељи. Договарајући се само погледима, успентрали смо се на шталски таван и свих петоро нахрупили на јужни забат. Начичкали смо се на отвор гдје је доскоро била даска.

– Сада се пењу уз Путничко брдо!

– Сад ће на Жишковића вис!

Тама се већ згушњавала изнад потока и по шумарцима, а наши гласови постајали су тиши.

– Можда се већ спуштају према Миклеуши?

– Ја мислим да су стигли до Стокића кућа.

– Нису могли дотле стићи. Носе тешке лубенице, па споро иду.

Био је 28. август, Велика Госпојина. Послије врелог дана, опијала нас је свјежина вечери која се на таван увлачила кроз отвор на коме је доскоро била даска забата.

– Могли су упрегнути Дору и Путаља, па отићи колима. Раније би се вратили, а лакше би им било донијети лубенице.

– Знаш да су рекли да коњи морају бити одморни, јер ће сутра довлачити сијено из Лађевца.

На Велику Госпојину одржавао се велики збор у Мравици, селу удаљеном најмање три сата пјешачења. И сви су хрлили на збор. Код кућа су остајали само најстарији и дјеца. С нама је остала баба Драгица, а отишли су мама, тата, стрина, стриц и тетка. Отишле су и наше комшије, Томо и Мирјана, а баба је обећала да ће „надгледати" хоће ли Ђурђија и Невенка бити добре и радити све како треба.

Радовали смо се збору, јер Велика Госпојина је био једини дан у години када смо јели лубеницу. У нашем селу нису се узгајале, није их било гдје купити, а одрасли су ишли у Мравицу на збор, тамо јели лубенице колико су хтјели, а нама доносили по једну, не сувише тешку, јер ваљало је, ма колика била, носити је три сата уз брдо и низ брдо.

– Ако будете добри, донијећемо вам вееелику лубеницу – рекла је мајка на поласку.

И били смо добри. Баби нисмо дозвољавали ништа да ради. Мало смо јели, јер смо се чували за сласни залогај.

Када смо увече пообављали све послове, бабу смо натјерали да легне у својој соби, а ми смо отрчали до рођакиња.

И ево нас сада на шталском тавану, провирујемо кроз отвор на јужном забату. Напрежемо очи да угледамо родитеље како силазе према Миклеуши носећи велику лубеницу, али се толико смрачило да не видимо ни усамљена стабла по Стокића њивама.

Напољу шуми тишина, кроз отвор у таласима улази свјеж ваздух, мирише сијено на тавану. И ми, једно по једно, тонемо у сан.

Одједном, врева, гужва, галама. Гласно довикивање, чини ми се да из даљине допиру наша имена: Ранкооо, Недељкооо, Маринкооо... О, Ђурђија... О, Невенка...

Први се будим и прилазим отвору на забату.

– Овдје смо.

– Ко?

– Сви.

Препознајем гласове: мајка, отац, стриц, Томо, Мирјана...

Буде се и остали на тавану.

Тренутак тишине, па бујица псовки. Онда опет затишје. Коначно благи гласови:

– Силазите, ђаволи једни... Доћи ћете ви нама шака... А ми мислили ко зна шта је с њима било.

Када смо сишли с тавана, врисак се проломи двориштем:

– Оде лубеница!

У тој гунгули, неко је запео за лубеницу и она се откотрљала низбрдицом, према обору за свиње.

– Оде и друга!

Као за инат, обје су погодиле на отворена врата. Прво смо чули један, па други туп ударац.

– Оде крмцима – рече Ђурђија.

– И разби се – тужно дода Недељко.

Кад су се родитељи мало одљутили, испричаше нам како су се силно уплашили видјевши да нас нема у креветима.

Сутрадан ујутро, послије оног сна о лубеници која се претвара у лавину, прије одласка у школу, скокнуо сам до комшијиног обора. Свиње су се отимале о још само понеку црну коштицу која би бљеснула из блата испод њихових њушки.

IV
ВЈЕШТИЦА

Баба је из њедара извадила ножић на склапање од кога се није одвајала. „Никада човјек не зна када ће му затребати чакија”, говорила је често и почињала причу о неком аги или бегу који је наишао кроз село кад је она била дијете, сјео изнад куће и наредио њеној мајци да му од јаја, сира и кајмака приреди чимбур. Док је чекао ручак, насрне куче на њега. Он брже-боље џепним ножићем одреже шљивову младицу и њоме од себе отјера ражешћено пашче. „Носи увијек са собом шклопац”, говорила је мом оцу и причала о аустријском инжењеру који је, басајући по дивљој шуми Богданице с неким радником, пао у дубок понор из кога није могао да се испентра. Раднику је говорио да му баци какву шумску лозу, да се за њу ухвати, па да га овај извуче, али радник му је одвратио да голим рукама никако не може отргнути лијану. Онда му „инџилир” избаци шклопац, па овај одсијече лозу и тако га спаси.

Како год звала свој џепни ножић (а не знам зашто би био џепни кад га је стално носила у њедрима), да ли „по турски” чакија или „по швапски” шклопац, увијек је био добро наоштрен и бридак као коса варцарка. И сада је њиме вјешто и хитро одсијецала високе стабљике папрати, па кад их насијече омањи нарамак, давала ми да однесем у воденицу. Прије тога је изнијела сасушену простирку и метлом коју је начинила од јелових грана добро почистила земљани под. Од куће смо понијели двије пољаве, од којих ће једна бити простирка а друга покривач. „Ај, како ћемо слатко спавати уз мирис свјеже бујади!” говорила је баба сваки пут кад би ми пружила нарамак папрати.

У заједничкој сеоској воденици на Лукавцу наша кућа имала је „ред” у ноћи између уторка и сриједе. Жито на мељаву најчешће је но-

сио стриц Вид, натоварившн по двије вреће на коња, али је понекад то чинила и баба, попуштајући пред мојим наваљивањима да баш она иде у млин и да поведе мене са собом. Кад би на то пристала, мојој радости није било краја, јер сам знао да ме чека узбудљива ноћ уз пуцкетање ватре на огњишту, снажан жубор воде у бадњу и једнолично клопарање млинског камена. Уз све то, слиједиле су бабине приче до дубоко у ноћ, све док ми се снови не би уплели у шум воде и кренули Лукавцем према Укрини, Укрином према Сави, Савом према Дунаву, па Дунавом све до Црног мора. „Како знаш куда теку све те воде и у њима твоји снови?" , жељела је баба да задовољи своју знатижељу. „Причао нам учитељ и показивао на великој карти", одговарао сам не скривајући понос што знам оно што ни она не зна, мада је понекад одлазила у посјету рођацима у село удаљено неколико сати хода.

Волио сам да са бабом Драгицом проведем ноћ у воденици. То узбуђење и радост не могу се ни са чим мјерити.

А вјештице, вукодлаци, вампири, зле водене виле које у дубине одвлаче утопљенике и сва та братија ноћних крвопија, што се у глуво доба ноћи окупља у воденицама и по витлима млинског кола, гдје се почесто ухвате и у ђаволско коло?

Кога брига за њих?!

Све су то, уосталом, бапске приче! Тако каже и баба Драгица, а њој се мора вјеровати.

Тако је било и овог пута. Баба је упртила мјешину кукуруза, подметнувши под упрте двије поњаве, да јој мање жуљају рамена и да нам послуже као постељина. Мени је на леђа ставила вунену торбицу с комадима сира и сланине за вечеру. Чим смо стигли, истресла је жито у кош, подесила млински камен за мљевење кукуруза, наложила ватру, па смо кренули да припремамо бујад за постељу.

Припремивши лежај, отишли смо у оближњи шумарак да донесемо дрва, толико да нештедимице ложимо цијелу ноћ, па и да нешто остане онима који ће послије нас доћи. Кад се већ почела да спушта љетна ноћ, топла и пуна мјесечине, сличне ситном мливу које је испод жрвња сипило у купац, бака је узела нађве, дотад прислоњене уза зид од јелових облица. То је комад издубљеног дрвета, сличан издуженој дрвеној чинији. Насула је у нађве брашна, па у шупљој тикви испод воденице донијела воде с кашика воденичног кола („За твоје здравље, јер од омаје дјеца брзо расту и једрија су од дрена", рече ми осмјехујући се), да замијеси кукурузу – пројy. Тренутак касније, са дрвеног лопара на огњиште је истресла колачић, како одвајкада у мом крају зову кукурузу печену у воденици, и нагрнула врео пепео и жар. Потом је узела снопић боровог луча, запалила га и пружила ми бакљу да јој освијетлим пут. Загазили смо у

воду и ишли упоредо плићаком. Ја сам носио луч изнад мирне површине, а баба је извадила иза паса виљушку, па стално ми дајући знак руком да будем што тиши и да превише не узбуркам воду, зурила у пјесковито дно корита. Кад би угледала већег клена или кркушу, заслијепљене изненадном свјетлошћу, хитро би их набола на „ости" и извадила из воде. Кад су се у торбици што јој је висила преко лијеве руке нашле четири рибе, вјешто их је распарала ножићем, очистила и испрала у ријеци. Успут је одсјекла и згулила кору с неколико врбових младица.

Вратили смо се у воденицу и баба је натакла рибе на шишове – штапиће од огуљеног ивовог прућа. Нарезала је парчиће слалине и направила два ражњића, па све то ставила на камење око огњишта. Шишове је повремено окретала, да се рибе и сланина равномјерно пеку.

Нешто касније опет је запалила бакљу, разгрнула жар с колачића, узела га и, онако врелог, пребацујући га из руке у руку, кренула напоље, а мени рекла да је слиједим носећи луч. На мјесту гдје се вода из суженог јаза слива у отвор бадња, умила је колачић, како је говорила, па га, кад смо се вратили, ставила у нађве, да се охлади.

Пун узбуђења и опијен свјежином, опружио сам се по папрати и склопио очи. Узалуд ме баба будила, приносила мирисну кукурузу и молила да узмем макар залогај. Тонуо сам у сан, све док млински камен није почео брже и бучније да се окреће, а дрвена грађа воденице стравично зашкрипала. Прије него што сам схватио шта се догађа, кроз отвор на крову, звани баџа, јашући на вратилу из ткачког стана, улетјела је нека баба у црном, забрађена марамом тамнијом од ноћи. Пламен са огњишта обасјао је њен дуг врат, шиљаст нос, коштуњаво лице с упалим образима и истуреним јагодицама, уста скупљена у трпку дивљу оскорушу и љубичасти сјај у очима. По свему је личила на вјештицу из прича које су на прелима за дугих зимских ноћи везле бабе, гледајући како младе жене и дјевојке вјешто преду и плету, а ми дјеца слушала из прикрајка.

Само да не однесе колачић! помислио сам, скочио и шчепао кукурузу од које је баба била отченула комадић. Али, вјештицу није интересовао наш хљепчић; ухватила је бабу за косу и зачас су обје нестале у отвору баџе.

Не знам колико дуго сам тако згурен и сам чврсто на грудима стискао колачић прије него што су се застрашујући звекет и бука поновили. Фијук ме поново тргао из бунила и угледао сам како кроз баџу улиједе вјештица на вратилу, држећи обезнањену бабу за косу. Спустила је на лежај, па ухватила мене и бацила на вратило иза себе. Њено мршаво тијело снажно сам обухватио лијевом руком, а десном и даље грчевито стискао колачић.

О, како смо брзо летјели! Како су око нас муњевито промицале звијезде, пријетећи да запале вјештичину црну одјећу која је лепршала испод тамномодрог небеског плиша! Како се страх из мог тијела распршивао, као цурак брашна испод воденичног камена, и уступао мјесто дотад недоживљеном узбуђењу. И, како је вријеме брзо пролазило – минути, часови, дани, мјесеци, године... све се крунило и стапало у вјечност.

Пробудиле су ме сунчеве зраке које су виркале између воденичних брвана.

Отворивши очи, прво сам погледом обухватио празнину нађава у којима је синоћ био колачић. Баке није било у воденици. Истрчао сам напоље, страхујући да је више никада нећу видјети. Али, на моју радост, она се на рјечици умивала. На пању, крај ње, стајала је мјешина пуна брашна.

– Мило бабино, драго ми је што си ноћас појео цијели колачић – рекла ми је, док смо се, пунећи плућа јутарњом свјежином, враћали кући.

Вратило и вјештицу није спомињала, па сам и ја о томе ћутао.

V
КАМЕН

Баш је био инатан тај камен. Заправо, тај његов оштри врх што је вирио из уске стазе. А била се заинатила и моја десна нога. Тачније, њен мали прст. Пркосили су једно другом, и што је вријеме више одмицало, било је све неизвјесније ко ће однијети побједу, камен или нога. Ако побједника уопште буде било.

Али, све приче, па и ова, хоће да буду испричане по редослиједу збивања, да се зна гдје им је глава а гдје реп. Свака би да почиње оном препотопском реченицом: Био једном један човјек, па...

У овом случају та реченица би гласила: Био једном један камен и био једном један мали прст на десној нози...

Па кад је тако, хајде да се и ја, овдје у улози приповједача, не јогуним.

Дакле, било једном...

По завршетку првог разреда у Горњим Вијачанима, прешао сам у новоотворену основну школу у Шњеготини Горњој, заправо у једну велику, још неуређену просторију задружног дома у коју су донијели старе школске клупе, таблу и рачунаљку. Ваљало се навикавати на ново друштво. Међу ученицима другог разреда било је и по пет година старијих од мене, па сам међу њима тражио и налазио заштитинике и вјероватно бих их доживљавао као старију браћу да нисам био прворођенац својих врло младих родитеља.

Једна слика из тог времена дубоко ми се урезала у памћење: Неколико година старији Недо Антешевић одводи ме иза зграде недовршеног задружног дома, из једног џепа вади перорез, из другог жућкасту графитну оловку, пресијеца је по средини, затим пажљиво шиљи оба краја, па ми пружа једну половину, да бих и ја имао чиме да пишем.

У Шњеготини Горњој дочекала нас је учитељица Љубица, ако се не варам, тек пристигла из учитељске школе, супруга црномањастог командира станице милиције Жарка Вукајловића. Више од ње, пажњу ученика, нарочито старијих, привлачила је њена тек задјевојчена сестра коју смо често виђали испред њиховог стана, каквом-таквом становању прилагођене просторије у коју се улазило с друге стране задружног дома.

Након годину дана прешли смо у новоизграђену школску зграду у којој нас је чекао учитељ Вељко Лаушевић, лијеп, млад, полетан, пун необуздане снаге коју је и на нас преносио.

Од мојих Парлога до школе водила су три пута. Један је био без узбрдица и низбрдица, благо је вијугао прво низ Лађевачку ријеку, па онда, чинећи оштри угао, сличан лакту, низ Лукавац. Њим сам најрјеђе ишао, не зато што је био дуг шест-седам километара, па ни зато што је баба Драгица страховала од камиона који су се макадамским друмом уз Лукавац и низ Лукавац ријетко кретали у Теслић и из Теслића, него зато што је било врло мало ђака из мог засеока који би ишли тим путем.

Други пут, боље речено стаза, протезала се врховима брда, преко Шајиновића и Јовића, па низ Сараорац. А Сараорац је био повисока литица којом су се могли верати само козе и дјеца. Када бих се, са друштвом, спуштао низ голе стране или пењао уз њих, онда ми је требало да препјешачим од куће до школе отприлике пет километара. И исто толико, наравно, у повратку кући. Литицом се није могло зими и у јесен, јер је камење било клиско.

Трећи пут је био сличан другом, само што се ишло стазом испод Сараорца, а то је значило да је у једном правцу требало пјешачити петстотињак метара више.

Најчешће смо ишли тим трећим путем. Био сам најмањи, па су зими увијек испред мене они већи и снажнији пртинали стазу кроз сњежне наносе које је увијек ту стварала мећава. По навици, на зачељу сам скакутао и када је било лијепо вријеме.

Овдје почиње прича о оном оштром, пркосном каменом врху који је, невидљив, вирио из стазе.

Иду моји другари један за другим, причају, млатарају рукама, звјерају у гнијезда по дрвећу испод кога пролазимо, кракају узбрдицом. Ја за њима готово трчим кратким корачићима. Бос, наравно, јер у то доба опанци или гумене чизме обувани су само у касну јесен, зими и у рано прољеће, а кад је било топло и сунчано обућа се чувала и табани су постајали ђонови. Често тврђи од ђонова опанака. Скочиш, на примјер, са ограде на случајно бачено стакло, оно се распрсне и један његов оштри дјелић зарије се кроз гумени ђон, па ти из табана шикне

крв. Љети скочиш бос на какво стакло, оно цикне, распе се у парампарчад, а ти само дланом очистиш стопала од свјетлуцавих зрнаца и наставиш да трчиш.

Не воли прича кад одлуташ од њеног главног тока, па је, ево, враћам на стазу што води испод Сараорца. Одмичу, дакле, моји другари, ја за њима журим, кад одједном – цикне бол, смрачи ми се пред очима, па одмах затим улетим у облак искрица које излијећу испод мојих стиснутих капака, да би се часак касније, оштрије од шиваћих игала, враћале у зјенице и наносиле неиздржив бол. Тек послије десетак корака зауставим се и схватим да ме не боле очи, већ десна нога. Тачније, мали прст на њој. Погледам – црвени се прашина у којој стојим. Погледам боље – из прста липти крв, а нокат одваљен.

Вриснем. Другари се зауставе и дотрче до мене. Неко откине крајичак кошуље и завије рану. Крв неко вријеме натапа платно, а онда престане и ја, шепусајући, некако стигнем до куће. Сутрадан кажем да, тако рањен, као да сам са хајдучком дружином, горе на Борју, нападао трговачки караван, не могу у школу. „А како су могли рањени ’ајдуци крстарити планином к’о гладни курјаци?”, пита баба. Њена питања никада нису изискивала одговоре, па ја торбачић на леђа и – правац школа. Бос, јер да сам се и хтио обути, опанак не би ишао на завој и повријеђени прст.

Да је ова прича хтјела ту да се заустави, не би је можда ни било. Али, прича је знатижељна колико и читалац, па се и сама одмотава, често и од мјеста гдје мислимо да је завршена.

Елем, враћам се из школе дан послије рањавања. Каскам за другарима стазом испод Сараорца. Гледам пред себе, хоћу да видим гдје је онај пркосник што се јуче онако пакосно испријечио испред моје десне ноге. Показаћу ја њему кад га угледам! Корачам ногу пред ногу, што се каже, заостајем за другарима, али нека, стићи ћу их чим се осветим љутом непријатељу.

Кад, гле, камена нигдје! Прошао сам га. Прекорачио преко њега. Сакрила га прашина, па га нисам могао видјети. Ништа, бићу сутра пажљивији.

Потрчим да стигнем другаре, кад – рањени мали прст пронађе исти камен. Боље види од очију!

Опет мрак, па искрице. Опет јаук и враћање другара, само сада не морају тргати комадић платна са кошуље, јер је на прсту већ чврсто свезан завој.

Хоћу да се вратим и видим гдје је онај пркосник, али ми не дају, вуку ме узбрдо, слава је, код куће чекају пуне трпезе, ваља пожурити.

Наредног дана, не питајући ме, а мене су иначе врло ријетко шта питали, крећу уз Сараорац, козјом стазом. Молим их да идемо испод

Сараорца, хоћу да нађем шиљасти камен и да га сравним са земљом, а они ни да чују.

Тек седмог или осмог дана, када се изненада отворило небо и киша сунула као да ће бити пропаст свијета, из школе смо се враћали стазом испод Сараоца. Готово трчећи, јер пљусак није престајао.

Сијевале су муње и грмјело је, одјекивала су брда и долина Лукавца. Кад одједном сијевну пред мојим очима, али не би праска грома. Прасну бол у мојој глави.

Мали прст моје десне ноге, на коме је већ почео да израста нови нокат док се стари још држао за месо једним својим крајем, опет је пронашао онај камен.

Моји другари већ су замицали за завијутак стазе и морао сам да пожурим за њима. Камен ћу тражити кад буде љепше вријеме.

„Убрзај мало причу, да брже стигне сан", рекла ми је једном унука Јелена кад сам је успављивао приповиједањем о згоди која се догодила храбром зецу Зекојлу Зечићу. Од тада настојим да убрзам причу баш на оном мјесту гдје је најзанимљивија, па то и сада чиним.

Ко зна колико пута је мали прст на мојој десној нози тог прољећа непогрешиво пронашао оштри камени врх на стази и ко зна колико пута сам се заклињао да ћу га пронаћи и сравнити са земљом, али узалуд. Како се све наставило и у јесењим данима, једва сам чекао прве хладније кише да почнем обувати опанке.

А наредног прољећа... шта да вам причам, кад наслућујете да смо камен и ја наставили да се надмудрујемо.

Идуће школске године? Да камен није био толико инатан – не рекох ли већ? – не би било ни ове приче. Довољно је овдје рећи само то да сам га једном ипак успио угледати: камени шиљак сличан смеђкастом стаклу са зеленкастим преливима. Не већи од завршног чланка мог кажипрста, али тврђи од кремена, узалуд сам по њему ударао камењем које сам купио око стазе.

Живот, као и прича, тече својим током, па сам отишао и ја далеко од Сараорца, али је и дух оног камена кренуо за мном.

Кажу да је писцу дозвољено да у једној причи користи и дијелове оних које је раније написао, па ћу и ја то учинити.

Прије осам година објавио сам збирку врло, врло кратких прича *Био једном један* и у њој причицу „Проклети камен". Она почиње сликом човјека који држи мацолу, велики чекић за разбијање камена, а затим, у само три–четири реченице, описује све оно што сам вам овдје надуго и нашироко испричао, па се овако завршава:

И касније, када га је живот одвео из села Ш., проклети камен често се болно засијецао у његове кошмарне снове. Што је вријеме више одмицало, све упорније га је прогањао.

И ево га сад, четири деценије касније, на завијутку камените стазе на Сараорцу. Мора да разбије тај проклети камен и врати мир свом сну. Али, оштрог каменог шиљка – нигдје! Тамо гдје је пркосно стајао, угледа ледом и мразом нагризену купасту избочину. Спустив мацолу, примаче сивкастом узвишењу прсте десне ноге заштићене ципелом. Некад неуништиви камени шиљак у часу се смрви под лаганим ударцем ноге, а он осјети неодољиву жељу да се одмах ту, по стијенама, опружи и утоне у дубок, миран сан.

Ту се прича завршава. Али, остаје моје неизговорено питање: да ли је то био баш онај камен који се надмудривао с малим прстом моје десне ноге?

VI
БРАНКИЦА

Забава је могла да почне.

Мачке су отишле, мишеви су се припремили да се ухвате у коло.

Тетка је Тини и мени дала нешто новца из свог скромног џепарца, довољно да код Даута, који је дању чистио ципеле пред Градском кафаном с преноћиштем а увече продавао сјеменке пред кином, купимо неколико фишека кошпица и печеног кикирикија, а у продавници Деликатесе кекса и наполитанки у ринфузи и боцу сирупа малиновца.

Али, прво нешто о *мачкама* и *мишевима*.

По завршетку четвртог разреда у Шњеготини Горњој прешао сам у Теслић, да наставим школовање у државној нижој реалној гимназији, која ће касније прерасти у више разреде основне школе. Становао сам код нашег Шњеготинца, матичара, и његове супруге, болничарке. Сестру мог сусељанина који је, како су говорили његови задивљени земљаци, *успио у животу*, пет-шест година старију од мене, његова дестогодишња кћерка Тина звала је Тетком, па су је тако сви и у кући и комшилуку звали, и то јој је постао надимак.

Елем, када су мачке, то јест моји газда и газдарица, отишли у сусједни град у госте, гдје ће преноћити, Тетка је позвала на забаву мишеве, то јест своју пријатељицу Босу и њену нећакињу Бранкицу, моју вршњакињу у коју сам био потајно заљубљен, а ту смо били и нас троје, Тетка, Тина и ја, таман довољно за мишије коло.

Брига мене за Босу и све остале! Важно је да је ту била Бранкица! Када сам чуо да ћу с њом провести цијело вече, нисам ни помишљао на кекс, наполитанке, кошпице, кикирики и малиновац, на све те ђаконије припремљене за забаву. Мислио сам само на оне искрице које су се као варнице распршивале из њених очију, које нису биле ни плаве ни зелене, ни сиве ни љубичасте, већ некако враголасто шарене.

Једва сам чекао ведра прољећна и јесења предвечерја, да се по Пиланским колонама и Барићима играмо жмурке. И први пут сам те године осјетио помијешане радост и тугу – радост што ћу љетни распуст провести са својима, код куће, а тугу што та два и по мјесеца нећу бити са Бранкицом, на чијим грудима су се, под памучном мајицом, већ уочавале двије половине повеће шљиве.

Како сам тек волио игру жмурке у сумрак! Тада сам увијек настојао да се са Бранкицом сакријем иза каквог жбуна или иза дрвене шупе. И увијек сам се у тим приликама трудио да будемо што ближе једно другом и да, тобоже у жељи да нас што дуже не нађу добро скривене, потражим њену руку. Људи, како је била врела та рука! И како је тада врила крв у мени!

Сада ево Бранкице на забави. Тетка и Боса, мада то нису смјеле чинити пред одраслима, испијају кафу из филџана и, подаље од нас, ћаскају нешто у повјерењу, вјероватно причају с ким би вољеле да плешу у Фискултурном дому. Тина се забавила кексом и наполитанкама. Бранкица узима понеки кикирики.

А ја? Мени се, од зноја, у стиснутој шаци овлажило неколико пржених кошпица. Нити шта грицкам, нити зборим. До јела ми није, разговарао бих, али се грло стисло, неће ријеч из њега. Припремао сам се да много тога кажем Бранкици, да јој причам о *Острву са благом* Роберта Луиса Стивенсона или о роману Хенрика Сјенкијевича *Кроз пустињу и прашуму,* који сам управо био прочитао. О, како је била узбудљива прича о Сташи и Нели, колико се о томе могло говорити, али ми се језик напросто завезао. Онда, послије приче о Јоти и Јелени или о Дугом и Аници, хтио сам да кажем како би било лијепо да и нас двоје, сами, понекад прошетамо обалом Усоре. Зашто јој не бих прочитао и пјесму коју сам претходног дана написао? Могао бих јој показати и ђачку страну новина из Сарајева у којима је објављен мој литерарни састав...

Свашта сам могао, али ја сам нијемо гледао у искрице које су у ројевима навирале из њених очију и шкрто одговарао на њена ријетка питања. Да, и ми смо у VIIце имали контролни из хемије. Знам, наставнику физике нико не може удовољити. Не, не волим фудбал и зато не идем на утакмице. Истина је, пишем пјесме (и ту су ми се уши зацрвењеле), али – *није то баш нешто да се показује*.

Тетка је одједном појачала радио и собу је запљуснула заносна мелодија. (Данас знам да је то био танго.)

– Зашто вас двоје не заплешете? – упитала је Боса.

Бранкичине очи потражиле су мој поглед, а ја сам оборио главу. Гдје бих ја са својим дрвеним ногама плесао?! Ни фудбал не знам да играм! Уосталом, зашто би један пјесник морао да зна играти фудбал и плесати?

Тако сам мислио, а прошапутао сам само да не знам плесати.

Боже, како би било лијепо обгрлити је око паса и заплесати. Можда јој при томе шапнути да бих волио с њом провести цијели живот. Па и упитати је да ли би хтјела касније, кад томе дође вријеме, да се уда за мене. Да дијелимо добро и зло, па и брачну постељу.

Мало касније језик ми се развезао и нас двоје смо живље ћаскали, углавном о школи.

Тина је отишла да спава у своју собу. Мене је хватао сан, али нисам могао спавати, јер сам свој лежај из љетне кухиње доносио увече баш у собу у којој је трајала наша забава. Када су очи почеле да ми се склапају, Тетка је рекла да легнем у брачни кревет наших „мачака". Они, уосталом, неће ноћас долазити, па се тамо могу разбашкарити.

Да се не брукам пред Бранкицом стално обарајући главу и трзајући се кад ме сан сасвим сколи, послушао сам Тетку, пожелио им лаку ноћ и препустио се чарима меких душека и јоргана.

Сутрадан ујутро видио сам да је био распремљен и други дио кревета: јастук удубљен, јорган помјерен према дну, чаршав згужван.

Упитно сам погледао Тетку.

– И Бранкицу је савладао сан – рече она – па сам и њу смјестила у брачни кревет, крај тебе, јер смо Боса и ја жељеле још да разговарамо.

Осјетио сам како се цијела кућа тресе и таваница обрушава на мене.

– Јутрос сам је рано пробудила и одвела кући, да не закасни у школу – додала је Тетка равнодушно, не наслућујући олује које су ме раздирале.

Ај, ту крај мене, у брачном кревету...

А ја...

VII
ПЕТОБАНКА

– Такав сутра не смијеш доћи у школу!

Коса ми је била прекрила цијели врат, чак је и рамена додиривала, а с предње стране, скривајући чело, досезала до обрва. Знао сам да такав не смијем у школу, разредница ми то није морала понављати, али она је још једном, погледавши ме право у очи, док је танким прстима разгртала бочне чуперке не би ли пронашла моје десно уво, строго рекла:

– У школу такав не смијеш! Је ли ти јасно?

Наравно да ми је било јасно, било је то вријеме када си могао у школу само уредно подшишан и под качетком с римским бројем који је показивао који разред похађаш. Али, нисам схватао како ћу доћи до петобанке, колико је било потребно за шишање. Та жућкаста кованица за мене је била недостижна.

У Теслићу нисам имао од кога да тражим новац, а до моје Шњеготиње Горње, удаљене више од тридесет километара, могло се једино пјешке, макадамским путем који су давно изградили Аустријанци. Кући сам ишао само два пута годишње. На почетку зимског распуста баба Драгица долазила је по мене, трпала моје ствари у какво џакче, пртила га на леђа, сврађала у пекару да купи врућ „сомун", у торби је имала сира, кајмака, сланине и шклопац од кога се никада није растајала, па – пут под ноге.

– Лакше је пјешачити ако не мислиш колико још пута мораш превалити и ако пркосно кажеш мећави да те баш брига за њу – говорила је самоувјерено и ја сам се трудио да повјерујем да је у праву. Успут бисмо тек два или три пута морали скренути с пута у цјелац, када би протутњао Богдан Булајић с камионом пуним терета и с неколико сапутника у кабини.

Љети, на крају школске године, све се понављало, само што је баба говорила да је лакше путовати кад не мислиш на сунце које жеже и што нас Богданов камион није засипао бљузгавицом него увијао у облак прашине.

У ријетким приликама знао ме изненадити стриц Вид, стигавши запрежним колима суботом послије подне, да ме одвезе да са породицом проведем недјељу, па бисмо у понедјељак, „на три сата прије зоре ране", како је говорио упрежући Дору и Путаља, кретали назад, да не прекидам своје „школање".

Кући, дакле, нисам могао, нисам знао никога од кога бих тражио петобанку, онако „затрављен" у школу нисам смио, па ми ништа друго није преостало него да замолим Тетку да ме подшиша. Није то толико тешко, знаће она како треба, кад узме маказе рука ће сама чинити што јој ваља.

Послије дугог наговарања, Тетка је пристала. Отишли смо у башту, склонили се иза реда повисоко ижђикалих кукуруза, сјео сам на пањ који се тамо налазио и на коме сам често учио, и – маказе су злослутним шкљоцањем почеле да се усијецају у цвркут птица у крошњи оближње трешње. Шкљоц, шкљоц, шкљоц! – па Теткино: „Баш су непослушне ове маказе! Али, биће некако." Онда опет: Шкљоц, шкљоц, шкљоц! – и Теткино: „Или ми је рука дрвена, или су маказе сасвим пошандрцале." И птице су ућутале, или ми се то само чинило, а шкљоцање маказа било је тако гласно као да долази из каменолома у вријеме минирања. Маказе: Шкљоц, шкљоц, шкљоц! Тетка: Ух, ух, ух! Маказе: Шкљоц, шкљоц, шкљоц! Тетка: Ма куда ћете, бог вас убио?! Маказе: Шкљоц, шкљоц, шкљоц! Тетка: Готово, па како буде!

Тренутак касније, у купатилу, пред огледалом, хтио сам да почупам оно косе на глави што ми је остало, онако степенасто подшишане. Био сам сличан једном од страшила у приградским баштама, којима су плашени косови и чворци што су чинили већу штету него ми дјечаци када бисмо се неопажено завукли у крошње родних трешања, пуних слатких плодова.

– Шишај до коже! – рекао сам љутито.

И опет сам се нашао на пању, и опет су маказе шкљоцале у Теткиној десници, и опет сам блијед од бијеса стајао пред огледалом. И видио сам на својој глави – стрниште! Право правцато стрниште послије немарно обављене жетве, само што остаци сламе нису били жути, него тамни као гавраново крило.

Знао сам да сутра у школу такав нећу ићи, али нисам знао шта да радим. Да се одметнем у хајдуке? Био сам већ „седмак" и знао сам да на оближњем шумовитом брду Грачуну и по планини Борја одавно нема хајдука. Уза све то, како бих такав изишао пред Бранкицу?! У ње-

ном погледу примјећивао сам све више искрица када би ме њиме запљуснула. Или сам жарко желио да то видим, па ми се само чинило.

Истрчао сам на двориште, шчепао сјекиру и почео да ударам по квргавој цјепаници, не бих ли, цијепајући је, истресао из себе бијес од кога сам дрхтао. Дотрчала је и стала крај мене Тина, да ме тјеши, а Тетка је побјегла у кухињу.

Тек у сумрак, као да сам чуо некакав тајанствен шапат, рекао сам Тетки:

– Хајдемо да нађем петобанку!

– Гдје?! – њен израз лица више је изражавао зачуђеност и невјерицу него глас.

Нисам имао времена, а ни воље да одговарам. Кренуо сам, а Тетка, и даље пуна невјерице, ишла је збуњена за мном. Успут сам јој рекао да знам гдје ћу наћи петобанку и испричао како сам тога дана, док сам љутит цијепао дрва, ни сам не знам зашто, послао Тину да упита Тетку зашто је сви тако зову. И баш кад је она кренула, можда само дјелић секунде послије њеног веселог скока, сјекира је снажно ударила о кврГу, одлетјела косо, отела ми се из руку и фијукнула баш оним мјестом гдје су до малочас биле Тинине поткољенице.

У Теслићу тих раних педесетих година није било ни метра асфалта. С лијеве стране главне улице, која је водила од центра према Барићима, налазили су се Дестилација дрва и пилана шумског предузећа „Борја”, а са десне, ни двјестотињак метара од центра, Градска кафана с преноћиштем. Управо том улицом, пуном прашине, Тетка и ја журили смо те вечери од Барића према центру, испод уличних свјетиљки „тањирача”, обасјани бљедуњавом жућкастом свјетлошћу.

Био је четвртак, пијачни дан у граду чије су темеље ударили Аустријанци тек прије шездесетак година, па су се с оба краја улице, у дубокој прашини, још понегдје видјели трагови коњских копита и точкова запрежних кола. Ми дјечаци вољели смо пијаче дане, јер смо се понекад знали затрчати према натовареним колима и из сепета зграбити крушку, јабуку, по неколико шљива или какву другу воћку. Догађало се, додуше ријетко, да из прашине својим крајичком бљесне и понека ситна кованица, испала из грубих руку сељака док су пребројавали пазар и размишљали шта за њега могу купити у градским продавницама. Понеку свеску и оловку ђачићима, опанке, гумене чизмице, мало соли и шећера, који декаграм кафе, да се помијеша са цикоријом, литру-двије петролеја, шибицу, мало бомбона за малишане, „куповни” хљеб да се укућани мало „засладе”...

Када смо стигли до благе кривине на двадесетак метара пред Градском кафаном, нагло сам стао. Руком сам дао знак Тетки да и она то учини. Чучнуо сам и високо дигао главу упирући поглед у „тањира-

чу”. Десним кажипрстом разгрнуо сам прашину испред ногу и – гле чуда! – у мојој руци је заблистала петобанка!

Теткином чуђењу није било краја!

Ни мом, истину говорећи, јер заиста нисам знао шта ме је довело баш на мјесто гдје се крила ко зна када и како изгубљена петобанка. Можда силна жеља да је нађем. Или спознаја да сличан страшилу не могу у школу, нити има хајдука којима бих се на планини могао придружити. Биће, ипак, увјерење да сличан страшилу никако не могу изићи пред Бранкицу.

Тек, сутрадан, ошишан „на нулу”, радостан сам стигао у школу и једва чекао сусрет с разредницом, да видим израз њеног лица кад јој се поглед заустави на мојој глави, сличној глави бјелоглавог супа, о коме смо прије неколико дана учили на часу зоологије.

ИЗВОДИМ ЈАНУ У ШЕТЊУ

Опет сам за рачунаром.

– Пишеш ли поново онај увод што је пао у воду?

Нисам чуо када је унучица Јана ушла у моју радну собу.

– Није увод, него нешто што ће бити на крају књижице о мом дјетињству.

– И ти си имао дјетињство, деда?

– Сви имају дјетињство, па сам га и ја имао. Зар ти нисам причао?

– Нешто мислим – прекиде ме Јана – ако на почетку нечега стоји увод, онда на крају мора бити извод.

– Нешто слично томе – покушавам да јој објасним. – На почетку је увод, а на крају је поговор.

– Какав поговор! – мршти се Јана. – Не волим поговор, јер мама каже да морам без поговора појести супу. Него, напиши ти извод.

– Извод? Не знам...

– Напиши – запљеска ручицама – напиши: Изводим Јану у шетњу.

– Па кад је тако – искључујем рачунар – кад је тако, ево – изводим Јану у шетњу.

Уосталом, шта ће било какав поговор причицама које сте управо прочитали?!